

Lynn Abrams

Θεωρία Προφορικής Ιστορίας

επιμέλεια

Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν

ΠΛΕΘΡΟΝ

Εισαγωγή

Ο ερευνητής προφορικής ιστορίας θέτει ερωτήσεις στους ανθρώπους για να ανακαλύψει τέσσερα πράγματα: τι συνέβη, πώς αισθάνθηκαν, πώς το ανακαλούν στη μνήμη τους, και από ποια ευρύτερη δημόσια μνήμη το αντλούν. Στην καρδιά αυτού του ζητήματος βρίσκεται η μνήμη. Η μνήμη και η διαδικασία της ενθύμησης είναι κεντρικά θέματα στην προφορική ιστορία. Οι αναπολήσεις της μνήμης είναι το πρωτογενές υλικό μας, όπως είναι τα μεσαιωνικά χειρόγραφα ή τα πρακτικά Υπουργικού Συμβουλίου για τους ιστορικούς που χρησιμοποιούν άλλες μεθοδολογικές παραδόσεις. Έτσι, προκειμένου να προσπαθήσουν καταλάβουν καλύτερα πώς λειτουργεί η μνήμη σε ένα άτομο αλλά και σε μια ομάδα ή συλλογικότητα, οι ερευνητές προφορικής ιστορίας εμπνέονται από έρευνες σε μια πληθώρα γνωστικών αντικειμένων. Γιατί η μνήμη μας είναι επιλεκτική; Αυτά που θυμόμαστε άραγε αλλάζουν με την ηλικία και ανάλογα με το φύλο μας; Πώς ταξινομούμε και αφηγούμαστε στον εαυτό μας και στους άλλους; Και πόσο αξιόπιστη είναι η μνήμη ως ιστορική πηγή; Όλες αυτές οι ερωτήσεις έχουν συζητηθεί εκτεταμένα, μεταξύ άλλων, από ιστορικούς, ψυχολόγους και κοινωνιολόγους, με αποτέλεσμα να προκύψουν κάποια χρησιμα θεωρητικά μοντέλα, στα οποία στηρίζονται οι ερευνητές προφορικής ιστορίας.

Αυτό το κεφάλαιο θα εξετάσει ορισμένες από τις προσεγγίσεις της μνήμης που προκύπτουν από την ψυχολογία, την κοινωνιολογία, την πολιτισμική ανθρωπολογία και την ιστορία, και θα δείξει πώς έχουν χρησιμοποιηθεί από τους ερευνητές προφορικής ιστορίας για να ερμηνεύσουν καλύτερα όσα τους έχουν πει οι πληροφορητές τους. Είναι σημαντικό να σημειωθεί εδώ ότι η μνήμη είναι συνδεδεμένη στενά με έναν δαιδαλώδη τρόπο με τα άλλα θέματα αυτού του βιβλίου. Οι τρόποι με τους οποίους οι άνθρωποι θυμούνται και οι τρόποι με τους οποίους αφηγούνται τις αναμνήσεις τους επηρεάζονται από διυποκειμενικές σχέσεις, διαμορφώνονται από αφηγηματικές δομές και μορφές, και εκφράζονται σε επιτελέσεις. Έτσι, η μνήμη βρίσκεται στην καρδιά αυτού του βιβλίου και στον πυρήνα της πρακτικής της προφορικής ιστορίας. Δεν είναι πλέον απλώς η πηγή της προφορικής ιστορίας αλλά το υποκείμενο αυτού που κάνουμε.

Η μνήμη ως ιστορική πηγή

Η μνήμη δεν είναι απλώς η ανάκληση γεγονότων και εμπειριών του παρελθόντος με έναν εύκολο και ξεκάθαρο τρόπο. Είναι, μάλλον, μια διαδικασία ενθύμησης, ανάκληση εικόνων, ιστοριών, εμπειριών και συναισθημάτων από τη ζωή μας και, στο παρελθόν, η ταξινομήση, η τοποθέτησή τους σε μια αφήγηση ή ιστορία και, στη συνέχεια, η αφήγησή τους με έναν τρόπο ο οποίος διαμορφώνεται, εν μέρει τουλάχιστον, από το κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο μας. Με βάση τα λόγια του ψυχολόγου Daniel Schacter, η μνήμη έχει σχέση με τον τρόπο που «μετατρέπουμε το σπαράγματα εμπειρίας που διαθέτουμε σε αυτοβιογραφικές αφηγήσεις που ανήχουν διαχρονικά και συνιστούν τις ιστορίες της ζωής μας».¹ Οι αναμνήσεις παράγονται πάντα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο. Η μνήμη δεν είναι ένας χώρος αποθήκευσης, όπου κάποιος μπορεί να ψάχνει και να βρει μια ήδη διαμορφωμένη ιστορία. «Αυτό που είναι πραγματικά σημαντικό είναι ότι η μνήμη δεν αποτελεί μια παθητική αποθήκευση δεδομένων αλλά μια ενεργητική διαδικασία παραγωγής νοημάτων».² Αυτή η συχνά αναφερόμενη δήλωση του Portelli συγκεφαλαιώνει σήμερα την άποψη των περισσότερων ερευνητών προφορικής ιστορίας. Είναι απλώς ένας άλλος τρόπος να πούμε ότι οι αναμνήσεις δεν είναι καθαρές, είναι ενδεχομενικές. Έχουν σχέση με το παρόν όσο και με το παρελθόν. Η μνήμη, γράφει η Annette Kuhn, «δεν είναι ούτε καθαρή εμπειρία ούτε καθαρά γεγονότα. Η μνήμη είναι μια περιγραφή, πάντα λογοθετική, πάντα εκ προοιμίου κειμενική».³ Όπως ανακτάται διαμέσου της προφορικής ιστορίας, η μνήμη δεν είναι πάντα 100% αξιόπιστη με αντικειμενικούς ή μετρήσιμους όρους, αν και διαθέτει μια αξία αλήθειας για αυτόν που θυμάται. Η αναγνώριση αυτού του γεγονότος μόνο χρήσιμη μπορεί να αποβεί για τον ερευνητή προφορικής ιστορίας.

Για τον ερευνητή προφορικής ιστορίας η μνήμη (και η ενθύμηση) δεν είναι μια αφηρημένη έννοια αλλά μια πρακτική και ενεργητική διαδικασία ανακατασκευής, μέσω της οποίας συσχετίζονται μεταξύ τους ίχνη του παρελθόντος για να πουν μια ιστορία. Η μνήμη δεν έχει σχέση μόνο με ένα άτομο αλλά και με την κοινότητα, το συλλογικό και το έθνος. Με αυτή την έννοια η μνήμη –τόσο η ατομική όσο και η συλλογική– υπάρχει σε μια συμβιωτική σχέση με τη δημόσια επεξεργασία της μνήμης του παρελθόντος. Έτσι, πρέπει πάντα να έχουμε υπόψη ότι η μνήμη που εκφράζεται σε μια συνέντευξη υφίσταται σε ένα πεδίο μνημονικής εργασίας που συντελείται σε πολλά επίπεδα της κοινωνίας μας. Με άλλα λόγια, η μνήμη κάποιου λειτουργεί σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, το οποίο περιλαμβάνει τη μνήμη που παράγει και διατηρεί η οικογένεια, η κοινότητα και οι δημόσιες αναπαραστάσεις. Η ατομική μνήμη, λοιπόν, δεν θεωρείται ένα καθαρά ψυχολογικό φαινόμενο αλλά μια κοινωνικά διαμοιρασμένη εμπειρία.⁴ Για παράδειγμα, όταν ρωτάμε κάποιον πληροφο-